

УДК 82/821.0
ББК 83,3/5Т)

НАШРИ ДЕРИНТИЗОР

Тақриз ба китоби: Сайфуллои Исфаганӣ.
Осори мунтахаб. Таҳиягар ва муаллифи
пеиғуфтор, лугот ва тавзеҳот Субҳони
Аъзамзод. – Хучанд: Хуросон, 2017. – 710 с.

Самеев Абдумавлон, рӯзноманигор,
котиби масъули маҷаллаи илмӣ
“Ахбори ДДҲБСТ”
(Тоҷикистон, Хучанд)

ДОЛГОЖДАННОЕ ИЗДАНИЕ

Рецензия на книгу Сайфуллои Исфаганӣ.
Избранные произведения. Подготовка текста,
предисловие, словарь и комментарии Субхона
Аъзамзода. – Худжанд: Хуросон, 2017. – 710 с.

Самеев Абдумавлон, журналист,
ответственный секретарь
научного журнала «Вестник
ТГУПБП» (Таджикистан, Худжанд)

LONG-EXPECTED EDITION

Review to Sayfuddin Isfaranghi's Book.
Selected Works. Preparation of the text, introduction,
glossary and commentaries by Subhon Azamzoda. –
Khujand: Khuroson, 2017. – 710 pp.

Sameev Abdumavlon, journalist,
secretary-in-charge of the scientific
journal “Bulletin of TSULBP”
(Tajikistan, Khujand)
E-MAIL: sameev_51@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: таърихи адабиёти форсу тоҷик дар қарнҳои XII-XIII, эҷодиёти Сайфуллои Исфаганӣ, нақди адабӣ, матншиносӣ

Тақриз ба нашри тозаи «Осори мунтахаб»-и шоири нимаи дувуми асри XII ва оғози қарни XIII Сайфуллои Исфаганӣ, ки дар асоси ҷони интиқодии адабиётишиноси покистонӣ Зубайдаи Сиддиқӣ сурат гирифтааст. Таъкид шудааст, ки то нашри мазкур хонандагони Тоҷикистон аз имкони ошноии бояду шояд бо ашъори яке аз шоирони барҷастаи адабиёти форсу тоҷик, ки зикраи дар аксари тазкираю сарчашмаҳои адабӣ омадааст, маҳрум буданд. Муаллиф дар баробари мустаҳсанот камии котиб ва норасоҳои ҷони мавриди назарро бо мисолҳои мушаххас ба риштаи таҳлил қашидааст.

Ключевые слова: история персидско-таджикской литературы XII-XIII вв., творчество Сайфуллои Исфаганӣ, литературная критика, текстология

Рецензия на издание «Избранных произведений» поэта второй половины XII и начала XIII веков Сайфуллои Исфаганӣ, осуществлена на основе критического текста подготовленного пакистанским литературоведом Зубайдой Сиддики. Отмечается, что до настоящего издания любители поэзии Таджикистана были лишены возможности ознакомиться в полном объеме с творчеством одного из выдающихся поэтов персидско-таджикской литературы, сведения о котором приводятся практически во всех тезкире и литературных источниках. Наравне с достижениями в статье на основе конкретных примеров проанализированы недостатки и упущения, прокраившиеся в рецензируемый сборник.

Key words: history of Persian-Tajik literature referring to the XII-th – the XIII-th centuries, Sayfuddin Isfaranghi`s creation, literary criticism, textology

The article presents a review of "Selected Productions" belonging to Sayfuddin Isfaranghi, the poet who lived in the second half of the XII-th and the beginning of the XIII-th centuries and is carried out on the basis of the critical text which was prepared by Pakistani literary critic Zubayda Siddiqi. It is underscored that beforehand Tajik admirers of poetry were deprived of any opportunity to familiarize themselves with complete volume of the creation of one of the outstanding poets of Persian-Tajik literature, information concerned with the material is adduced in all anthologies and literary sources. Alongside with the theoretical and scientific achievements, designing on the premise of concrete examples, the reviewer analyzes drawbacks and omissions of compilers which sneaked into the collection under review.

Дар остони таҷлили ҷашни наврӯзи соли 2017 ба дасти хонандагон расидани ду китоби арзишманд – "Девон"-и Сайфи Исфарангӣ бо хати сиррилик ва "Мунтахаби ашъор"-и Сайфи Исфарангӣ бо ду хат-форсӣ ва сиррилик, ки дар умум бо сайъ ва эҳтимоми адабиётшинос ва мунаққид Субҳони Аъзамзод ҷараён гирифт, воқеан рӯйдоди фараҳбахш дар ҳаёти адабии кишвар ба шумор меравад. Зеро ҳарчанд таҳқиқ ва баррасии никоти муҳими марбут ба рӯзгору осор ва вежагиҳои ашъори Сайфиддини Исфарангӣ дар Тоҷикистон собиқаи зиёда аз садсола дошта, ба номи Абдуррауфи Фитрат рабт мегирад, аммо нашру тасхеҳи куллии "Девон"-и шоир то кунун ба сурати мукамал анҷом напазируфтааст. Ин нуқта дар муқаддимаи муфассале, ки худи адабиётшинос Субҳони Аъзамзод ҳам бар матни "Девон" ва ҳам "Мунтахаби ашъор"-нигоштааст, сарехан қайд гардида, ба таври иҷмолӣ таърихчаи наشري осори Сайфи Исфарангӣ шарҳу тафсир ёфтааст. Тавре муаллиф дар ин муқаддима таъкид менамояд, танҳо дар соли 1978 бо хати сиррилик ба кӯшиши адабиётшиносии номии тоҷик Лола Сулаймонова (3), ки пажӯҳишоти судманде дар арсаи таҳқиқи рӯзгор ва мероси адабии ин суҳанвар низ ба сомон расонидааст, китоби "Мунтахаби ашъор"-и Сайфи Исфарангӣ дар шакли китоб ба ҷоп расидааст. Боқии дигар намунаҳои нашршудаи осори Сайфи Исфарангӣ дар саҳифаҳои маҷаллаи «Садои Шарк» (1966, №6) ва маҷмӯаи «Гулшани адаб» (Намунаҳои назми форсу тоҷик дар асрҳои X-XX, ҷилди 2, Душанбе: Ирфон, 1975) рӯи ҷопро дидаанду ҳалос. Дар қанори ин, бояд афзуд, ки агарчи адабпажӯи дигари тоҷик Саидумари Султон матне аз "Девон"-и Сайфро таҳия ва баргардон намудааст, аммо то кунун он китоб ба ҷоп нарасидааст.

Бо тақия бар ҳамин мурури кӯтоҳ ва ишороти таҳиякунандаи китоби мазкур дар муқаддимаи он метавон изҳор дошт, ки наشري "Девон"-и комили Сайфи Исфарангӣ бар асоси матни таҳиянамудаи муҳаққиқи покистонӣ Зубайда Сиддиқ (2), ки аз ҷониби адабиётшинос ва мунаққид Субҳони Аъзамзод таҳия ва нашр гардид, воқеан иқдомест, ки ба интишори матни нисбатан мукаммали мероси адабии суҳанвар ба аҳли илму адаби тоҷик таъкид меварзад. Ба ибораи дигар, қори анҷомдодаи таҳиягари матни "Девон"-и Сайфи Исфарангиро метавонем ҳамчун нахустин наشري комили мероси адабии ин шоир ном бубарем, ки дар баробари ин аз ҷанд аҳамияти дигар низ бархурдор мебошад.

Дар навбати аввал бояд ба арзиши муҳими илмии муқаддимаи ба "Девон" нигоштаи муҳаққиқ ишорат намуд, ки аз ҷанд ҷиҳат қобили аҳамият мебошад. Нуқтаи аввал он аст, ки муаллифи пешгуфтор кӯшидааст, ки аксари матолиби

тазкираҳо ва сарчашмаҳои адабиву нигоштаҳои китобҳои таърихи адабиётро роҷеъ ба Сайфиддини Исфрангӣ фароҳам оварда, бар асоси онҳо зиндагинома, никоти муҳими марбут ба рӯзгори суханвар, вежагиҳои ашъори ӯро шарҳу тафсир намояд. Сайри таърихии тавачҷӯҳи аҳли таҳқиқ ба баррасӣ ва шинохти рӯзгору осори шоир аз нигоштаҳои Абдуррауфи Фитрат то имрӯз, инчунин пешинаи таҳия ва нашри осори шоир дар Тоҷикистон ва дигар кишварҳои форсизабон, инчунин масоили нусхашиносии осори ин адиби номвар ба таври амиқ таҳлилу баррасӣ шудаанд, ки ҳамагӣ муқаддимаи китобро ҳамчун як рисолаи хурди шарҳиҳолӣ ва фарогири баҳсҳои муҳим дар бораи нусхашиносӣ, таҳия ва таҳқику нашри мероси адабии шоир муаррифӣ менамоянд.

Мутолиаи муқаддимаи “Девон” ва қори тасхеху таҳияи матни он баёнғари ин матлаб аст, ки Субҳони Аъзамзод ҳарчанд асосан ба матни таҳия ва нашрнамукаи муҳаққиқи покистонӣ Зубайда Сиддиқӣ таъя намудааст, аммо дар мавридҳои муайян аз нусхаҳои хаттии “Девон”-и Сайфиддини Исфрангиро, ки дар китобхонаҳои Ганҷбахши Покистон ва Китобхонаи миллии Тоҷикистон маҳфузанд, низ ба қор гирифтааст. Ин дар ҳолат, ки дар навбати аввал таҳияи матни муқаммали худӣ “Девон”-и Сайфи Исфрангӣ бар асоси як нашр, ки фарогири ҳаҷми афзуни қасидаву ғазалҳо буда, яке аз навоварони қасидасароӣ дар адабиёти форсу тоҷик шинохта шудааст, худ қори сангине буда, масъулият ва заҳмати зиёдеро аз мурағиб ва таҳияғари он тақозо менамояд. Қори тасхеху нашри осори Сайфуддини Исфрангӣ бар асари афзунии шумораи ашъори шоир дар қолиби қасоиду ғазалиёт ва қитъаву рубоӣёт, ки дар умум бештар аз дувоздаҳ ҳазор байтро фаро мегирад, аслан фурсат ва замони зиёдеро тақозо дорад. Ҳаройина дар як фосолаи кӯтоҳ таҳия намудани чунин як матни оммавии “Девон”-и Сайфиддини Исфрангӣ бар асоси нашри анҷомдодаи Зубайдаи Сиддиқӣ дар баробари қори сахлу осон набудан, қобили таҳсин аст. Дар қанори ин, шеваҳои ҳосаи қорбурди мағоҳим ва истилоҳоти улуми мухталиф, ки аз қумлаи вежагиҳои муҳими қасидасароӣ аҳди мазкур ба шумор меравад, мушкилот ва мураккабиҳое дар қори таҳияи матни “Девон”-и шоир ба вучуд меоварад, ки ин амр, албатта, боис ба сар задани гунаҳои қор мутолеа ва бозҳонии чунин матнҳо меғардад. Шояд ҳамин сабаб боис гардида, ки муҳаққиқон дар мавриди мавҷудияти чунин сахву иштибоҳот дар худӣ матни таҳиянамудаи Зубайда Сиддиқӣ изҳори назар намудаанд. Боварии қомил дорем, ки минбаъд бар асоси он нашру нусхаҳои хаттии дар ихтиёрдошта ва дар ҳамқорӣ бо ҳамқорону шогирдони ҳеш адабиётшинос Субҳони Аъзамзод барои таҳияи як нашри илмӣ –интиқодии “Девон”-и ин шоири соҳибном дар қасидасароӣ иқдом хоҳад намуд.

Дар ин навишта мо тасмим гирифтаем, роҷеъ ба қамю қостии «Осори мунтахаб»-и Сайфуддини Исфрангӣ, ки бо ду хат – қириллӣ ва қорсӣ ба нашр расидааст, изҳори андеша намоем.

Қитоб сарсухан, ду баҳш, луғоту тавзеҳот ва феҳристи маъҳазҳоро дарбар меғирад. Баҳши аввал тамоми ғазалиёту рубоӣёт ва гулқини тарқиббанду тарҷеъбандҳои шоирро фаро гирифтааст.

Дар баҳши дуюм қасидаю қитъаҳои Сайфи Исфрангӣ ба тариқи интиҳоб омадааст. Роҷеъ ба фасли «Луғоту тавзеҳот» қаме поёнтар муфассалан изҳори ақида меқунем. Дар феҳристи маохиз, ки 35 номгӯйро дарбар меғирад, номи осори тадқиқӣ, тазкираҳо ва китобҳои дигаре мазкур аст, ки дар бораи ҳаёт ва эҷодиёти Сайфи Исфрангӣ маълумот медиҳанд.

Бо назардошти он, ки осори Сайфи Исфарангӣ дар Эрону Афғонистон ба чоп нарасидааст, то чое ки банда хабар дорам, нашри «Девон» ва махсусан «Осори мунтахаб» ба ду хат сазовори таҳсину табрик аст. Ҳар касе, ки бо таҳияю баргардони осори гузаштагон аз хатти форсӣ ба кириллӣ сарувор дорад, сангинии заҳмати таҳиягарро ба хубӣ мефаҳмад ва кадр мекунад.

Дар поён як қатор камию котию, ки ҳангоми мутолиаи «Осори мунтахаб» ба чашм расид, чиҳати беҳбуди чопи ояндаи ин осор судманд хоҳанд буд, зеро онҳо ироа мегардад.

Дар баъзе мавридҳо таҳиягари матн ҳангоми баргардон ба алифбои кириллӣ ба маъноӣ ибораю вожаҳои ашъор тааммуқ накардааст, ки дар натиҷа мантиқу мундариҷаи абёт ҳалалдор гаштааст. Тамоми абёте, ки ба назари ин ҳақир тасҳеҳталаб буд, бо «Девон»-и Сайфи Исфарангӣ дар таҳияи С.Аъзамзод муқоиса карда шуд. Дар девон низ шеърҳо бетағйир омадаанд.

Сайфи Исфарангӣ дар як байти ифтихориаш мегӯяд: «**Ҳаст шутургурбаҳо дар сухани ман валек / Гурбаи ӯ шергир, уштури ӯ пилсо**». Мурағтибу мусаҳҳеҳони китоб ҳам ба матни кириллӣ ва ҳам ба матни форсӣ шутургурбаҳои зиёдеро дохил кардаанд ки, мутаассифона, «гурбаҳои шергиру уштурҳои пилсо» нестанд.

Хатою иштибоҳотеро, ки ҳангоми баргардони матн руҳ додаанд, метавон чунин гурӯҳбандӣ кард:

I. Ба ин даста, ки тақрибан 60-70 дар сади абёти ҳалалдорро дарбар мегирад, кироати нодурусти калимаҳо ворид мешавад.

*Гар равам дар кӯи ӯ, девонае худ гӯядам
В-ар бубинам рӯи ӯ дилдонаи чон хонамаи (с.160)*

Дар мисраи якум агар вожаи «девонае»-ро «девонаи» (девонаӣ) хонем, мантиқи байт хубтар мегардад. Зимнан дар маҷмӯаи таҳияи Лола Сулаймонова (3, 79) ин мисраъ чунин омадааст:

Чун равам дар кӯи ту, девонаи худ хониям.
***

*Гуфтӣ маро, ки эй ба гулистони ишқ дар,
Мурғи ҳаво бираст диламро наво зи ман (1, 210).*

Мисраи дувум дар ин шакл маъно надорад. Дар матни форсӣ ин мисраъ чунин навишта шудааст:

Мурғи ҳавонараст диламро наво зи ман (1, 211)

Дар «Мунтахаби ашъор» мисраъ чунин сабт шудааст:

Мурғи ҳавонараст диламро навози (?) ман (3, 90)

Дар якҷанд байт мурағтиб вожаҳои **раҳӣ** (ба маъноӣ гулом, ки зимнан дар «Луғот ва тавзеҳот»-и китоб наомадааст) ва **роҳе (раҳе)**-ро бо «ё»-и нақара, яъне артикли номуайянии «-е» омехта кардааст.

*а) Чон ситонда аз раҳеву ишва дода дар иваз,
В-андар ин доду ситад ишқи ту мағбун омада (1, 296).*

Шоир гуфтаи мехоҳад, ки аз ин гулом- раҳӣ (**на дар раҳе! -А.С.**) маъшуқа чон ситонида, дар ивазаш ишвае додааст ва ҳанӯз ҳам ишқи ӯ дар ин доду ситад (чон ба баҳои ишва) тарафи зарардида аст. Пас, мисраъ бояд чунин навишта шавад:

Чон ситонда аз раҳиву ишва дода дар иваз
***

*б) Эй сарви раҳӣ, қадди ба андоми туро
В-эй моҳ гулом рӯи гулфони туро (1, 392).*

Мисраи якум дар шакли пешниҳодкардаи таҳиягар маъно надорад. Агар дар ин мисраъ вожаи «сарв»-ро бе изофа хонем, маънои байт равшан мешавад:

Эй сарв раҳӣ қадди баандоми туро

Яъне, сарв ғуломи қадди мавзуни ту аст. Дар мисраи дувум бошад, шоир мегӯяд, ки моҳ рӯи гулфоми туро ғулом аст. Ва дар ҳар ду мисраъ мухотаб ба қор рафтааст.

в) Шокири неъматӣ ту буда раҳӣ, зишт бувад,

Дар ин шакл мисраъ куллан фокиди маъноӣ. Он бояд чунин тасхех шавад:

Шокири неъматӣ ту буда раҳӣ, зишт бувад,

Ки забонро ба шикоят пас аз ин боз қунад (1, 668).

Шоир гуфтанист, ки то ин замон ғуломат (раҳӣ) шокир – сипосгузори неъматӣ ту буд ва пас аз ин хуб нест, ки раҳӣ забони шикоят кушояд.

Шохи шакари раста барорад ба табиат,

Гар найшакар аз гармии гуфтори ту хезад (1, 307).

Дар бораи фарқи масдарҳои **рустан** (ба маънои сар задан, рӯидан) ва **растан** (наҷот ёфтани) борҳо гуфтаанд ва ҳочат ба тақрор нест. Дар мисраи аввал ба ҷои раста-руста бояд бошад.

Аз он савдои мулки ӯ нагардад дар сари душман,

Ки мағзи шабраве гурзи ӯ бурун бурд аз сари савдо (1, 527).

Ба назари банда, дар мисраи дувум артикли номуайянии «-е» бояд бо пасванди калимасозӣ **-ӣ** иваз шавад.

Маънои байт: барои он дар сари душман ҳаёли ба мулки шоҳ дасти таарруз дароз кардан пайдо намешавад, ки гурзи ӯ (шоҳ) аз сари савдо мағзи шабравиро зада берун кардааст.

Шоми субҳорои мӯи ту шуда

Соибони офтоби рӯи ту (1, 381).

Дар матни форсӣ дар мисраи дувум **соибон** бо син, на бо сод навишта шудааст. Ва ҳатто агар бо **сод - соиб** бошад ҳам, маъно баровардан аз ин мисраъ амрест муҳол. Ба занни қавӣ, метавон гуфт, ки дар мисраи дувум ба ҷои **соибон** бояд **соябон** хонда шавад. Дар ин сурат маънои байт низ возеҳу равшан мешавад.

Ман, ки надонам ба иҷтиҳоди табиӣ

Аз хубси обгина дурри саминро (1, 500).

Дар «Луғот ва тавзеҳот» таҳиягар ҳалалдор будани вазни мисраи дувумро таъкид кардааст (1, 676).

Чӣ тавре ки зикр шуд, таҳиягар «Девон» ва «Осори мунтахаб»-и Сайфуддини Исфарангиро дар асоси нусхаи Зубайдаи Сиддиқӣ ба ҷоп омода намудааст. Лозим ба қайд аст, ки дар баъзе мавридҳо олими покистонӣ дар поварақ нусхабадалҳои ҷолиб овардааст. Дар поварақи саҳифаи 76-уми нашри Зубайдаи Сиддиқӣ сабт шудааст, ки дар нусхаи «те» ба ҷои вожаи **хубс** – **ҳасад** омадааст (2, 76). Ин нукта бояд дар тавзеҳи мисраи мазкур зикр мегардид, то хонанда ин вариантҳоро муқоиса бикунанд. Гузашта аз ин, дар ҳатти форсӣ мисраи якум дар шакли зайл омадааст:

Ман, ки бидонам ба иҷтиҳоди табиӣ

Ба назари роқими сутур ҳамин шакл саҳеҳ ва бо байти баъдӣ созгор аст.

Дар байти зерин дар калимасозӣ таҳиягар як ихтироӣ аҷиб кардааст:

Дурри сухан ба ройгон пешкаши ту мекунам

Вирдгаре ба ҷон харад, бештараши қунам баҳо (1, 563).

Мисраи дувум бояд чунин тасхех шавад:

В-ар дигаре ба чон харад, бештараиш кунам баҳо.

***

Суханони талх **зояд** зи лаъли *ӯ* ба он, то
Дили ошиқон чу *тӯтӣ* ба дами шакар наёяд (1, 128).

Дар матни форсӣ мисраи якум шакли зерин дорад:

Суханони талх *зойид* зи лаъли *ӯ* ба он, то

Дар нусхаи Зубайдаи Сиддиқӣ бошад (2, 623), ба ҷои «зи» «аз» ва «зояд» омадааст, ки нисбатан мавзун аст: Суханони талх *зояд аз* лаъли *ӯ* ба он, то...

В-аз гӯборе, ки **барангезод** боди гайрат,

Гарди нуқсон ба саронардаи *ҷоҳат* марасод (1, 140).

Дар матни форсӣ (1, 141) ва нусхаи Зубайдаи Сиддиқӣ (2, 627) ба ҷои калимаи «барангезод» - «барангезад» омадааст, ки комилан сахех аст.

Ба маҳолоти нафози ту агар *рӯй орад*,

Аз *ҷавохир* ба зарурат шавад **аъроз** ҷудо (1, 495/678).

Дар «Луғот ва тавзеҳот»-и китоб шарҳи зерини вожаи **аъроз** омадааст: «**Аъроз** ҷамъи **араз** ба маънои пушт гардондан, *рӯй гардондан*» (1, 678). Вожаи мазкур дар матни бо алифбои ниёгон сабтгардида бо ҳарфи «зои ҳавваз» навишта шудааст. Дар ФЗТ (1, 111) дар шарҳи вожаи **аъроз** ба **араз** ҳавола шудааст. Вожаи **араз** ба маънои фалсафии «аломати зоҳирии ашё, ки ба зоти худ қоим намебошад, муқобили гавҳар» (1, 80) шарҳ шудааст. Дар «Фарҳанги форсӣ»-и Муин (5, 1,304) ва «Фарҳанги забони тоҷикӣ» (2, 616) ба маънои «ҳазар кардан, *рӯй гардондан*, *дури ҷустан*» вожаи **эъроз** бо ҳарфи зод сабт шудааст. Дар «Большой арабско-русский и русско-арабский словарь» (6, 261) низ ҷамъи вожаи **араз-аъроз** омадааст. Бо назардошти калимаи ҷавҳар (ҷавохир), ки муарраби вожаи асила тоҷикии **гавҳар** аст, дар ҳамин мисраъ тарзи навишт ва шарҳи дар охири китоб овардаи мураттиб роҷеъ ба маънои вожаи **аъроз** қобили қабул нест.

Шояд, ки гаҳи қисмати азроқи халоиқ

Ризқи шуароро кафи роди ту замон кард (1, 634).

Дар матни форсӣ вожаи **замон** бо зои **ҳавваз** навишта шудааст. Дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» (4, ҷ. 1, 434-435) се маънои калимаи **замон** бо зои ҳавваз омадааст: 1. Вақт; 2. Ҳамоно, ба маҳзи...; 3. Категорияи грамматикӣ. Ҳеҷ як аз ин маъниҳо ба мантиқи байт созгор нест. Агар вожаи **замонро** бо ҳарфи зод ба маънои **кафолат**, **замонат** нависем, маънои байт равшан мегардад.

На маҷоле, ки барам бераҳаеро ба қадам,

На маноле, ки харам **лошахурро** ба баҳо (1, 505).

Вожаи **лошахӯр** дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» (7,1, 761) бо ҳарфи вов баъди ҳарфи **ҳои** манкута чунин шарҳ шудааст: «1. Ҷонваре, ки гӯшти ҳайвоноти мурдари мехӯрад, мурдахӯр; 2. Калхот; 3. **Таҳк.мач.** он ки тамаи чизу чораи одамони мурдари мекунад». Мисраи дувум дар шакли боло маънои қобили қабул намедихад. Дар с. 509 ба хатти форсӣ ба ҷои **лошахӯр** – **лошахар** омадааст, ки маънои он «хари лоғару нимҷон, ки базӯр роҳ мегардад», аст (7, 1, 761). Агар ба ҷои вожаи **лошахӯр** калимаи **лошахарро** гузорем, маънои мисраъ пурра возеху равшан мегардад: дороие надорам, ки хари нимҷоне бихарам.

Назди доно ба дил кучо шояд

Росину сер манну салворо (1, 568).

Дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» **росин** дар гунаи **росан** ба маънои «ғиёҳи бехмевадор, ки беҳи он тундмаза аст, занҷабилӣ шомӣ» омадааст (4, ҷ.1, 144). Дар ҳамин мисраъ калимаи **сер** ба маънои сирпиёз бояд **сир** хонда шавад. Агар сатрҳои болои байти мазкурро орем, он гоҳ маънои байти мавриди назар возеҳ мегардад:

Ба ҷаноби рафеи ту кӣ кунад

Сухани Офтобу Шаъро.

Назди доно ба дил кучо шояд

Росину сир, манну салворо.

***

Майфурӯшанд Ҳама ишвахарон дар раҳи ишқ

Дар сари растаи бозори ту сад ҷон ба ду ҷав (1, 250).

Мантиқи мисраи дувум, яъне «**сад ҷонро ба ду ҷав фурӯхтани ишвахарони роҳи ишқ**» (ошиқон) тақозо мекунад, ки вожаи аввали байт «**мефурӯшанд**» қироат карда шавад.

Нотиқа дар забони ман ҳар чӣ ниҳад зи неку бад,

Аҷму ҳуруфи он шавад, вақти баён, дареги ту (1, 254).

Дар аввали мисраи дувум вожаи «аҷм» бояд «уҷм» қироат шавад, маънои аломат ва ишоратхоеро дорад, ки зеру болои ҳарф гузошта мешаванд (4, ҷ. 2, 402).

Бигзор ҷону дилро в-аз ҳар ду кун табарро,

То розномаи ишқ дар нури барқ хонӣ (1, 273).

Дар мисраи якум дар хати форсӣ вожаи табарро бо ду ҳарфи «ро» навишта шудааст, ки нодуруст аст. Вожаи мазкур ба маънои «безорӣ, дурӣ», ки зимнан мурағиб онро дар «Луғот ва тавзеҳот» наовардааст, бо ро-и мушаддад забт мешавад. Байни калимаҳои **табарро** ва **табар** (асбоби филизии хезумшиканӣ)+пасояди **-ро** фарқ аз замин то осмон аст.

Ин ба ханда мар маро дандон намудан то чӣ вақт

В-он ба сахра сӯи дигар лаб газидан то ба кай? (1, 276).

Агар вожаи «**сахра**»-и мисраи дувумро дар пайравии мурағибу баргардонанда бо ҳарфи **сод** нависем, маънои мисраъ бисёр хандаовар мегардад, зеро **сахра** бо **сод** маънои **харсангро** дорад. Шоир сухра (бо сини мазмун)-ро ба маънои **истехзо** истифода бурдааст.

Булбулро чу муғрибе маст шумар, ки аргунун

Мезанаду надонад, ки ин пешрав аст ё наво?! (1, 471).

Халалдор будани вазни мисраи дувумро мурағиб эҳсос накардааст. Сабаби сар задани хато дар баргардони нодуруст аст. Дар хати форсӣ мисраи дувум чунин омадааст:

Мезанаду бидон, ки ин пешрав асту бонаво.

***

Ба насими лутф ҷонро зи ҳавои маҷлиси ту

Гули шох беда дода асари дами Масеҳо (1, 477).

Дар матни форсӣ дар мисраи дувум ба ҷои **беда бода** омадааст. Ба назар чунин мерасад, ки дар ин маврид саҳулқалам шудааст.

II. Яке аз сабабҳои маъмули роҳ додан ба хато нашинохтани ҷои бандаки изофӣ мебошад. Шодравон Абдулманнон Насриддинов дар бобати чунин иштибоҳҳо гуфтааст: «Ба назари аввал чунин падида мешавад, ки қайд ё ҳазфи изофат барои дарки маъно халали зиёде пеш намеорад, аммо ин пиндори мо дуруст нест. Дар бисёр

маврид нашинохтани чои изофат маъноро ба таври чиддӣ осебпазир мегардонад ва бештари хонандагон риштаи матлабро аз даст дода, мақсади муаллифи осори хаттиро нахоҳанд фаҳмид» (8, 2, 435).

Дар идома чанд намунаи хазфи бечои изофа ва изофаҳои бемавридро меорем.

Хазфи нодурусти изофа

Чилва кардан бар харидорони ноқид рӯзбайъ

Чавҳари серобро бар чавҳарӣ осон бувад (1, 297).

Мантики мисраи якум заиф аст. Маъноӣ вожаи **ноқид** «1. Сарақунандаи пул, он ки пули сараро аз носара чудо мекунад; 2. Маҷ. он ки хубу бади чизеро чудо карда метавонад», аст (7, 1, 929), ки зимнан мураттиб дар фасли «Луғот ва тавзеҳот» наовардааст. Маъноӣ байт дар ин навишт чунин аст: Ба чавҳарфурӯш намоиш додани гавҳари сероб ба харидорони гавҳаршинос кори осон аст. Чи тавре ки мебинем, вожаи **рӯзбайъ**, ки маъноӣ «музддиҳӣ ё ҳисобгирии кор аз рӯи кори ҳаррӯза»-ро дорад (7, 2, 177), дар ин байт тамоман бечою бемаврид мебошад. Агар ҳамин вожаро «**рӯзи байъ**», яъне рӯзи савдо, муомила хонем, маъноӣ байт равшан мешавад.

Эй зи адли ту халоиқ озод

Аз чӣ? В-аз банди ғаму ғӯл ано (1, 485).

Маъноӣ вожаи **ано** «1. Ранҷ, сахтӣ, машаққат, заҳмат; 2. Ғам, андӯх» (7, 1, 70) аст. Бинобар ин, матлаби байт бояд чунин бошад: Адли мамдӯх халоиқро аз банди ғам ва ғӯли андӯх озод кардааст. Ба ибораи дигар, вожаи **ғӯл** бояд бо изофат навишта шавад.

Мандеш зи нестиву бебаргӣ мо

К-аз булбули гулбарг навое дорем (1, 448).

Агар дар мисраи якуми байт калимаи бебаргиро бо изофа **бебаргии** хонем, маъноӣ байт равшану возеҳ мегардад. Ногуфта намонад, ки дар наشري Лола Сулаймонова мисраъ дар шакли зайл омадааст:

Мандеш зи нестиву бебаргии роҳ (2, 117).

III. Нодуруст гузоштани изофат

Ғар сарви буни кишмар бар чой бимондӣ,

Дар орзуи ҷуд чу борон-и вай астӣ (1, 306).

Дар мисраи якум ба чоӣ «сарви бун» бояд «сарвбун» хонд. Файр аз ин, дар навишти форсии вожаи Кишмар (1, 312) баъди ҳарфи **коф** ҳарфи **йо** омадааст, ки нодуруст аст. Сируси Шамисо тарзи забти ин калимаро **Кашмар** овардааст (9, 307). Ин вожаро бо кофи максур низ (Кишмар) талаффуз мекунад. Дар ҳар сурат вожаро бидуни ҳарфи **йо** навиштан савоб аст. Ҳамчунин дар хатти форсӣ калимаи **ҷуд** бе вов забт шудааст, ҳол он ки дар расмулхатти ниёкон ин вожа бо вов сабт мешавад. Лозим ба таъкид аст, ки дар нусхаи Зубайдаи Сиддиқӣ **ҷуд** бо вов ва **Кишмар / Кашмар** бе **йо** омадааст.

Китоби «Осори мунтахаб»-и Сайфи Исфарангӣ, чи тавре ки зикраш рафт бо ду хат – кириллӣ ва форсӣ чоп шудааст. Масъули баргардони матн ба алифбои форсӣ бино ба маълумоти қафои унвонсаҳифа Н. Нуров мебошад. Бо кирилливу форсӣ нашр гардидани осори ниёкон асосан ба ду мақсад сурат мегирад. Аввалан, чун матни ашъор аз форсӣ, яъне, аз хатти форсӣ ба кириллӣ баргардон шудааст, эҳтимоли роҳ ёфтани хатою иштибоҳ ҳангоми баргардон вучуд дорад. Дар мавриди пайдо шудани шубҳаю гумон дар саҳеҳии баргардон хонанда ҳамеша имкони муқоисаи матнро бо асл дорад. Сониян, китобҳои бо ду хат чопшуда то андозае ниёзу эҳтиёҷоти халқҳои

хамзабону ҳамчавори моро низ қонеъ мегардонанд. Аз ин рӯ, ба матни форсӣ набояд норасоию иштибоҳот роҳ ёбанд, зеро дар акси ҳол матни мазкур таъиноти мустақими худ – меъёри сикхатии матни баргардон буданро иҷро карда наметавонад. Гузашта аз ин, матни хатои форсӣ хонандаеро, ки дар бобати саҳеҳии баргардони кириллӣ шубҳа дорад, ба гумроҳии бештар мувоҷеҳ мекунад. Бо назардошти дар алифбои ниёгон мавҷуд будани ҷаҳор ҳарф барои ифодаи овози **зе**, ду ҳарф барои сабти овози **хе**, ду ҳарф барои забти овози **те** содир кардани иштибоҳ дар матни форсӣ, яъне ба ҷои як ҳарф навиштани ҳарфи дигаре, ки талаффузи шабех дорад, хонандаро на танҳо дар дарки маъноӣ шеър ба иштибоҳ дучор мекунад, балки ба сатҳи саводи ӯ низ ҳалал ворид менамояд. Одитар карда гӯем, вақте хонанда дар матни форсии китоб вожаи **расадро** бо **син** ва **шаҳнаро** бо **ҳои ҳавваз** меҳонад, тарзи ғалати навишти калимаҳо дар зеҳни ӯ нақш мебандад.

Ғайр аз ин, эҳтимоли ба дасти хонандагони ҳамзабонони мо, яъне форсизабонон расидани китобҳои бо ду хат ҷопшуда зиёд аст ва, табиист, онҳо маҳз аз рӯи ҳамин матн ба сатҳи саводи мо баҳо медиҳанд. Аз ин лиҳоз, ба алифбои ниёгон баргардондани матни кириллӣ аҳамияти вижа касб мекунад ва масъулияти дониши баландро тақозо менамояд.

Аз мутолиаи китоби «Осори мунтахаб»-и Сайфуддини Исфарангӣ ба назари аввал чунин менамояд, ки баргардони матни ашъор ба хатти форсӣ кори он қадар ҳам мушкилу дандоншикане набудааст, зеро масъулон пешорӯи худ матни илмию интиқодии Зубайди Сиддиқиро бо хатти матлуб доштаанд. Аммо, мутаассифона, мутолиаи матни форсии китоб нишон дод, ки дар баргардони матни кириллӣ ба форсӣ бемасъулиятию беаҳамиятии зиёд зоҳир шудааст. Камбудихои баргардони форсиро ба гурӯҳҳои зерин ҷудо кардан мумкин аст:

Аз рӯи мантиқ, вақте ки китоб ба ду алифбо ҷоп мешавад, матнҳо бояд байни ҳаммутобиқати пурра дошта бошанд, яъне, байни онҳо набояд фарқе мавҷуд бошад. Дар китоби мавриди баҳс ғайр аз ашъори шоир пешгуфтори мураттиб Субҳони Аъзамзод (1, 5-33 кириллӣ ва 34-66 форсӣ) низ бо ду хат таҳия гардидааст.

Муқоисаи пешгуфторҳои кирилливу форсӣ нишон дод, ки дар матни форсӣ афтодагию изофаҳои ҷузъӣ ҷой доранд. Маълум нест, ки чӣ тавр бо доштани матни кириллии сарсухан ба матни форсии он тағйирот роҳ ёфтаанд. Барои намуна се мисол меорем:

Оғози ҷумлаи охири сархатти аввали с. 5 дар матни кириллӣ чунин аст: «Дар ин замон тохтутозу мочарои...» Ҳамин қисми ҷумла дар сарсухани форсӣ чунин аст: «Дар ин замон **ҷунон** (?) тохтутозу мочарои...» (1, 66).

Аввали ҷумлаи якуми сархатти ҷаҳорум дар с. 5 ба хатти кириллӣ чунин аст: «Мавлоно Сайфуддини Исфарангӣ дар силки... соҳибфитрат қарор ёфта, бо афзалияти...» Дар ҳамин ҷумлаи матни форсӣ ибораи «**қарор ёфта**» ҳазф шудааст. Дар ҳамин ҷумлаи матни кириллӣ вожаи «рангин»-и матни форсиро ҳазф кардаанд. Дар с. 50 ибораи «аз муаллифони аҳди қадим»-и матни кириллӣ дар матни форсӣ ба ибораи «аз муаллифони манобеи гузашта» табдил ёфтааст.

Чӣ тавре ки маълум аст, дар алифбои ниёгон барои сабти санаю таърихҳо тарзи махсуси навишти рақамҳои ҳиндиرو (۱,۲,۳,۴,۵ ва ғайра), ки онро маъмулан арабӣ меноманд, истифода мебаранд. Баргардонкунанда бо сабаби номаълум дар байни матни форсӣ арқоми маъмул дар хатти кириллиро (1, 63, 62, 61. 60...) корбаст

кардаанд, ҳол он ки истифодаи рақамҳои хоси алифбои арабиасос ҳеч мушкилие надорад.

Дар тарзи навишти форсии ному насаби муҳаррирон мусахҳеҳон ва олимону донишмандоне, ки дар тадқиқи ҳаёт ва эҷодиёти Сайфи Исфарангӣ саҳм гузоштаанд, низ ихтилофҳо ба назар мерасанд. Масалан, насаби мусахҳеҳи китоб Мирсаидов дар қафои унвонсаҳифа **Мирсайидов** бо ду дандона баъди син ва бо ҳамзаю ё навишта шудааст. Худи ҳамин насаб дар саҳ. 34 бо **йо**, яъне дуруст сабт гардидааст. Номи шарқшиноси маъруф Хермон Эте дар с. 51 бо алифу тои манкута ва ё –Эти ва дар с. 61 бо алифу тои манкутаю ҳои ғайрималфуз – Эте сабт гардидааст.

Ҳамин дарҳам-барҳамӣ дар навишти пасвандҳои насабсози русии **-ов, -ев** низ ба назар мерасад: дар қафои унвонсаҳифа насаби Мирсаидов, Рачабов, Шарифов бо алифу вов ва сипас Ҳочиев бо алифу фе навишта шудааст. Фамилияи Мирсаидовро дар с. 34 бо алифу фе ва дар худи ҳамин ҷо насаби Шарифовро бо алифу вов навиштаанд. Хулласи калом, дар сабти насабҳо ба хатти форсӣ адами комили ҳамгунсозӣ мушоҳида мешавад.

Адабиётшиноси нуктасанҷ, шодравон Абдулманнони Насриддин дар тақризи «Саҳлангорӣ ё гирифтории мурғи зирак» дар бобати ҳарҳела навиштани ному насаби муҳаррири масъули китоб фикри ҷолиб баён кардааст: «Аслан ин эрод ба тасҳеҳи иштибоҳоти асли... кам иртибот дорад, дуруст навиштани ному насабро барои онҳое, ки нони илм меҳӯранд, ҷузви ахлоқи илмӣ ва ҳамияту виқори пажӯҳишгар медонам» (8, ҷ. 6, 683).

Баргардонкундаи матн ба хатти форсӣ дар тарзи забти калимаю ибораҳо ба хатою иштибоҳи сершумор роҳ додааст. Қисми зиёди ин хатоҳо дар натиҷаи махлут кардани ҳарфҳои дар забони тоҷикӣ талаффузашон яхҳела, аз ҷумла ҳарфҳои **сои мусалласа, син, сод, тои муаллафу манкута, ҳои хуттию ҳавваз** ба вучуд омадааст. Барои тасдиқи иддаоямон якчанд мисол меорем:

- бо айн ва сод навиштани вожаи **арзёбӣ** (1, 48,63,65), ки бояд бо алиф ва зои ҳавваз сабт гардад.

- ба ҷои айн навиштани алиф: **ишва** (1, 437)...

- ба ҷои сод навиштани син: **Сафӣ** (1, 64), **масуният** (1, 42), **расад** (1, 332), **сайд** (1, 411, 548), **садои** (1, 60), **насс** (1, 294)...

- ба ҷои ҳои хуттӣ навиштани ҳои ҳавваз: **шаҳна** (1, 73, 76, 105, 165); **илҳон** (1, 161), **муҳиш** (на **мавҳаш!**)(1, 328), **ҳалабӣ** (1, 424)...

- ба ҷои ҳои ҳавваз навиштани ҳои хуттӣ: **ҳезон** (1, 235)

- ба ҷои тои муаллаф навиштани тои манкута: **самотин** (1, 331)

- ба ҷои тои манкута (итқӣ) навиштани тои муаллаф (итқӣ): **сутур, тавқеъ** (1, 271, 294, 301, 439)...

- ба ҷои сои мусаллас омадани син: **сонӣ** (1, 331)

- ба ҷои зол навиштани зои ҳавваз: **ғазо** (1, 436).

Сабаби як қисми иштибоҳҳо ба ҷои ҳаракат навиштани ҳарф, яъне ба ҷои қасра – ёи ва ба ҷои замма – вов мебошад. Масалан, дар китоб калимаҳои **ширк** (1, 65), **кишмир** (1, 312), **мардфиган** (1, 310) бо **йо** навишта шудаанд, ки нодуруст аст. Ё баръакс, дар с. 50 вожаи бист бе ҳарфи **йо** омадааст. Дар калимаи **суҳуф** бошад, баъди ҳои хуттӣ вов омадааст, ки зиёдатиаст.

Дар навишти калимоту ибороти алоҳида дар матни форсӣ хатои зиёд рафтааст, ки ба як низом даровардани онҳо номумкин аст. Мо дар поён бо зикри чанд мисол

иктифо меварзем: «Сулмам-ус-самовот» ба ҷои «Суллам-ус-самовот» (1, 50); бо як ҳарфи «ро»-и мушаддад навиштани вожаи **даррабояд** (1, 48), ба шакли ғариб овардани унвони **қудват-ул-машоих** (1, 45), **хошалллоҳ** бо ҳазфи як алиф (1, 269); **ситамрасидаҳгон** ба ҷои **ситамрасидагон** (с. 127), бо ду вов навиштани вожаи **куҳул** ба ҷои ибораи «тахнияти Аллоҳ» (1, 138) дар мисраи «Он замоне, ки ба тахнияти Аллоҳ зананд» дар матни форсӣ омадани «тахнияти Алаллоҳ».

Нуктаи таммати беаҳамиятию хато навиштани калимаҳо дар матни форсӣ дар мундариҷаи китоб, дар тарзи забти калимаҳои таркиббанду тарҷеъбандҳо ва рубоӣёти зоҳир шудааст.

Ба назари роқими сутур ба ин ё он китоб замима сохтани таълиқоту тавзеҳот ва феҳристу луғот як мақсад дорад: ба хонанда осон сохтани фаҳмиши матни асар. Ба ибораи дигар, луғоту тавзеҳоти китоб бояд ҳамаи маълумоти заруриро дар ихтиёри хонанда гузорад, то ӯ бидуни муроҷиат ба фарҳангу маохизи дигар матнро ҳатталим-кон пурра идрок намояд.

Мутаассифона, дар аксари баргардонҳои мероси ниёгон мураттибон бо овардани луғати муҳтасари калимаҳои иктифо меварзанд, ки аксаран бисёр вожаҳои шарҳталабро фаро намегирад. Дар натиҷа, замимаҳои китоб таъиноти бевоситаи худро иҷро карда наметавонанд. Азбаски аксари хонандагонӣ мо зерӣ даст фарҳангҳои зарурӣ, ақаллан «Фарҳанги забони тоҷикӣ»-ро надоранд, маҷбур мешаванд, вожаи ибороти нофаҳмоҷашонро партофта гузаранд, яъне, матн пурра идрок намегардад.

Албатта, дар солҳои истиқлолият китобҳои низ аз мероси ниёгон ба ҳуруфи кириллӣ ба ҷоп расидаанд, ки мураттибони онҳо ҳадди аксари кӯшишро ба харҷ дода, ба матн тамоми феҳристи заруриро замима кардаанд. Мисоли беҳтарини чунин асарҳо китоби Мирхонд «Равзат-ус-сафо фи сирати-л-анбиё ва-л-мулуки ва-л-хулафо» (Душанбе: Эрграф, 2004) бо саъю эҳтимоми Нурмуҳаммади Амиршоҳӣ ва «Гулистон»-и Саъдӣ бо кӯшиши Обиди Шукӯрзода (Душанбе: Бебок, 2017) мебошанд.

Мураттиби «Осори мунтахаб»-и Сайфи Исфарангӣ роҳи аввалро пеш гирифтааст. Ба китоб фасла замима шудааст бо унвони «Луғот ва тавзеҳот» ва чун дар пешгуфтор роҷеъ ба принципҳои таҳияи фасли мазкур ишорае нест, банди меъёри интиҳоби вожаи таркиботи мавриди маънидоду шарҳро нафаҳмидам. Пеш аз ҳама таъкид кардан лозим аст, ки дар фасли мазкур тавзеҳот ба маъноӣ то маш вучуд надорад. Сониян, дар ашъори Сайф, ки худи мураттиб эҷодиёти ӯро ба сабаби омезиши шеърӣ ба анвои улум «... шеърӣ ом нест, шеърӣ хос аст» гуфтааст, бисёр вожаҳои дучор меоянд, ки шарҳталабанд ва дар фасли «Луғоту тавзеҳот» наомадаанд. Хонандаи мутавассит дар бисёр маврид бо луғоту таркиботи душворфаҳм рӯбарӯ омада, риштаи матлабро ёфта наметавонад. Чунин калимаи таркибҳоро ба се қисм ҷудо кардан мумкин аст:

Ба қисми аввал вожаи таркиботе дохил мешаванд, ки маъноӣ онҳоро ёфтани хонандаи мутавассит хеле душвор аст, зеро онҳо дар луғатҳои дастрас ба ом ва баъзан дар луғатҳои муътабар, аз қабилӣ «Фарҳанги форсии» Муин, «Фарҳанги бузурги сухан»-и Ҳасани Анварӣ, «Вожаёб»-и Абулқосими Партав, «Бурҳони қотеъ», «Ғиёс-ул-луғот» наёмадаанд. Хушбахтона, чунин вожаҳо ангуштшуморанд. Барои мисол вожаи **ватинро** мегирем.

*Хиради набзиносаи ба ҳиял боз наёфт,
Раги он об, ки дар ҷӯи ватини ӯ буд.*

Дар «Луғотнома»-и Деххудо (9, ҷ.49, 119) шарҳи зерини ин вожа омадааст: «Ватин раге, ки дил бад-он овехта аст; раги дил, ки ҳар гоҳ пора гардад, сохибаш мемирад». Табиист, ки на ҳар як хонанда дастрасӣ ба «Луғотнома»-ро дорад.

Ба қисми дувум калимаю таркиботе дохил мешаванд, ки дар луғатҳои дастрас, аз ҷумла «Фарҳанги забони тоҷикӣ», «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» ҳастанд, вале дар фасли «Луғот ва тавзеҳот»-и китоб наёмадаанд. Бо назардошти он ки на ҳамаи хонандагони мо фарҳангҳои мазкурро доранд, маънои абёте, ки дар онҳо чунин вожаҳо дучор мешаванд, барои онҳо нофаҳмо мемонад. Абёти зайл мисоли ин иддаоянд:

*Уқдаи чавзаҳар шумар гӯи қабои бедилон,
Шаҳнари Чабраил дон парри кулоҳи ошиқон...
Аз тару хушкӣ коинот он чӣ хуш аст назди ту,
Гӯй барад ба некӯӣ ҳоли табаҳи ошиқон.*

Дар «Луғот ва тавзеҳот» вожаи **гӯй** наомадааст. Бо занни наздик ба яқин метавон гуфт, ки «гӯй»-и аввалро бо маънои тугма на ҳамаи хонандагон медонанд. Дар поён вожаҳои шарҳталаберо меорем, ки дар фасли «Луғот ва тавзеҳот»-и китоб наёмадаанд: ровақ (шароби соф), озин (ороиш, с. 116), роҳ (с. 152, бо «ҳо»-и ҳуттӣ, май, шароб), мудом (с. 170, май), ағонӣ (с. 176, суруд), мутоъ (с. 198, касе, ки мардум ба вай итоат мекунад), сияҳкоса (с. 198, бахил, сифла), бадаст (с. 198, вачаб), саргазид (с. 204, саргазит-чизя), якод (с. 222, наздик, қариб), ҳилидан/хиштан (с. 226, партофтан, тарк кардан), бесанг (с. 228, бетоқат, беқарор), ованг (с. 228, овезон), мисок (с. 238, аҳду паймон), хадд (с. 236, рӯй), мастаба (с. 250, майхона), чамона (с. 260, қадаҳи май), тутук (с. 290 парда), чалӣ (с. 291, равшан), насси чалӣ (с. 291, каломӣ равшан), табархун (с. 296, маҷ. ранги сурх), нокид (с. 297, саракунандаи пул), дамдама (с. 305, макр; қаҳр, хашм), миқраа (с. 305, тозиёна), шоиба (с. 306, гумон, шубҳа), ноиба (с. 307, ҷ. навоиб, мусибат), тавъ (с. 383, шоҳроҳ), ташвир (с. 430, шармсорӣ), мафосил (с. 471, ҷ. мафсил, пайвандгоҳ), палосоҳур (с. 495, тӯбра), қифол (с. 342, яке аз рағҳои бадани одам, ки дар даст намоён аст).

Лозим ба таъкид аст, ки теъдоди чунин вожаю таркибот хеле зиёд аст ва ҳаҷми мақола имкон намедихад, ки ҳамаи онҳоро зикр намоем.

Ва ниҳоят гурӯҳи сеюмро калимаю ибораҳое ташкил мекунад, ки шарҳи онҳо дар фасли «Луғот ва тавзеҳот» ноқис ё нодуруст омадааст. Сайфи Исфарангӣ мегӯяд:

*Гар ишқи ту гуноҳ аст, инак, дилам бифармой
Бо натъу тег хоҳад, узри гуноҳ карда (1, 256).*

Дар фасли «Луғот ва тавзеҳот» вожаи **натъ** чунин маънидод шудааст: «Натъ – суфра, суфраи чармин; фарш, фарши чармин» (1, 690). Ин шарҳ ба равшан кардани маънои байт ёрӣ намерасонад. Мураттиб аз «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» (7, ҷ. 1, с. 944) маънои аввали вожаи **натъ**ро гирифтааст, ҳол он ки маънои дувуми дар ҳамин фарҳанг омада шарҳи байтро ба пуррагӣ комил месозад: «**таър. фарше, ки гунаҳкоронро ба рӯи он нишонда сар мезаданд**».

Бо вучуди ин ҳама камияю кистӣ нашри «Девон» ва «Осори мунтахаб»-и Сайфуддини Исфарангӣ дар ҳаёти фарҳангии кишвар воқеаи нишотовар аст ва сипосгузорӣ ба ҳиммату кӯшишҳои Субҳони Аъзамзод ва муҳаррирону мусахҳахон ба ҳар хонанда фарз мебошад. Умед аст, ки норасоию кистҳои баёнгардида барои такмили сифати чопи минбаъдаи осори Сайфуддини Исфарангӣ хизмат хоҳанд кард.

Пайнавишт:

1. Сайфуддини, Исфарангӣ. *Осори мунтахаб/С.Исфарангӣ// Таҳиягар ва муаллифи пешгуфтор, лугат ва тавзеҳот Субҳони Аъзамзод.* – Хучанд: Хуросон, 2017. – 710 с.
2. Девони Сайфуддини, Исфарангӣ. *Бо эҳтимоми Зубайдаи Сиддиқӣ /С.Исфарангӣ.* – Мултон, 1354.-754 с.
3. Сайфи, Исфарангӣ. *Мунтахаби ашъор/С.Исфарангӣ// Тартибдиҳанда ва муаллифи сарсухан Лола Сулаймонова.*- Душанбе: Дониш, 1978.-128с.
4. *Фарҳанги забони тоҷикӣ. Дар ду ҷилд.-М.: Советская энциклопедия, 1969.- Ҷ.1: 952 с.; Ҷ.2: 950 с.*
5. Муин, Муҳаммад. *Фарҳанги форсӣ. Дар шааш муҷаллад.-Техрон: Амири кабир, 1342*
6. *Большой арабско-русский и русско-арабский словарь.* – М., 2011.- 957с.
7. *Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Дар ду муҷаллад.* -Душанбе, 2008. - с.-1ҷ.
8. *Насриддинов, А. Куллийёт/А.Насриддинов. Дар ҳафт муҷаллад.* – Хучанд, 2013. - 2ҷ.
9. *Сируси, Шамисо. Фарҳанги талмеҳот/С.Шамисо.* – Техрон, 1371. – 654с.
10. *Деххудо, А. Лугатнома.* –Техрон, 1387 ҳ. -Ҷ. 49: С. 119.

Reference Literature:

1. *Sayfuddini Isfaranghi. Selected Works. Preparation, introduction, glossary and commentaries by Subhoni A`zamzod.* – Khujand: Khuroson, 2017. – 710 pp.
2. *Divan by Sayfuddini Isfaranghi. Under the editorship of Zubaydai Siddiqi.* – Multon, 1354. – 754 pp.
3. *Sayfi Isfaranghi. Selected Poems. Compilation and introduction: Lola Sulaymonova.* – Dushanbe: Knowledge, 1978. – 128 pp.
4. *Dictionary of the Tajik Language. In two volumes.* - M.: Soviet Encyclopedia, 1969. – V.1: 952 pp.; V.2: 950 pp.
5. *Muin, Muhammad. Persian Dictionary. In six volumes/ M. Muhammad.* – Tehran: Great Amir. 1342hijra.
6. *Great Arabic-Russian and Russian-Arabic Dictionary.* – M., 2011. – 957 pp.
7. *Interpretation Dictionary of the Tajik Language. Dushanbe: Freedom of the Orient, 2008, volume 1. -949 pp.; volume 2. -944 pp.*
8. *Nasriddinov, A. Collection of Compositions. In seven volumes/ A.Nasriddinov – Khujand., 2013.*
9. *Sirusi, Shamiso. Talmehot Dictionary.* – Tehran, 1371hijra. – 654 pp.
10. *Dekhuda, A. Lugatnoma (dictionary). / A. Dekhuda.* -Tehran, 1387 hijra. -Part 49, P. 119.